

Maasikapuu, maailmapuu.

Maasikakiri eesti rahvakunstis (Viinapuväät, maasikakiri. Töövihik, Adamson-Ericu muuseum ja Eesti Rahva Muuseum, 2004–2005).

Elu- ja surmaõunapuu, 1481.

Väike märgiatlas

Karl Kello

MAASIKAS, MAAGILINE MARI

Maasikat peetakse lihaliku armastuse sümboliks. Mhlakas ja magus punaka viljaliha-ga südamekujuline mari valmib parasjagu sumedaks jaaniööks, mille paiku armuleegid lausa lähvad lõkendama. Kristlastel sümboliseerivad maasikad heade tegude vilja, ka usukannatajate ja Kristuse verd; maasikas on ühtlasi Neitsi Maarja atribuut. Maasikal on siiski oma varjukülg, ürgne ja tabuline, ta seostub patuelu ja surmaunne suikumisega.

Unimaasikas

Unimaasika sööja jääda uniseks (Viru-Jaagupi). Unimaasikaks kutsutakse jaagupipäevajärgset maasikat: "Pärast jaagupipäeva (25.07.) ei tohi enamb maasikaid süüa, kes pärast jaagupipäeva maasikat süeb, sie piab kõik selle talve tukkuma" (lisaku). Jaagupipäeva paiku algab mäda-kuu. Uni on surma kaksikvend.

Külmakindel maasikas

Praegu räägitakse juba külmakindlast maasikast, lõhemaasikast – maasikarakule lisatakse külmataluvuse parandamiseks külmalembese lõhe geen. Niisugune maasikas ei kõdune-mädane ega ilmselt ka seedu.

Maasika tabuline olemus on selgesti säilinud läti uskumustes: omal ajal öeldi, et kes esimesena maasikaid sööb, see sureb. Parem siis juba esimene maasikas igaks juhuks kännu otsa või kivi peale panna, ohvrianniks.

Maasikasöömiskeeld

Vadjamaal kehtis peetripäevani (29.06.) maasikasöömiskeeld. Peetripäev on piksepäev. Need naised, kel oli surnud lapsi, ei tohtinud enne peetripäeva maasikaid süüa: "Vanarahvas rääkis meil nii ka: kel on surnud lapsed, sel emal ei sobi enne peetripäeva maasikat maitsta. Sellepärast, et säällilmas (teises maailmas) ei anta minu lapsele. Nii öeldi. Sina oled lapse ema. Pane esimene maasikas kivi peale, et siis antakse sinu lapsele säällilmas esimene maasikas" (Vadja rahvakalendrist).

Maasikasöömiskeeld meenutab õunasöömiskeeldu. Setudel kehtib õunasöömiskeeld õunapüha ehk paasapäevani (6.08.). Õunapühal õnnistati õunu ja sellest peale hakati neid süüa. Vanad inimesed ei söönud õunu kunagi enne paasapäeva – eriti need, kel keegi surnud. Sest kui ei söö õunu enne õunapüha, saavad koolnud kah. Kes õunu varem söi, riskis sellega, et tema surnud isa-ema jäävad ilma – neile ei anta, kui teised koolnud saavad.

Lätlastel-liivlastel kehtib õunasöömiskeeld lauritsapäevani (10.08.). Lauritsapäev on tulepüha. Ema, kellel laps surnud, ei tohi enne lauritsapäeva õunu süüa, sest lauritsaõöl kostitab Jumal surnud lapsi õuntega. See laps, kelle ema enne õunu söönud, jääb ilma. Need kujutelmad peaksid olema meile pärandunud otse kiviajast, kui maajumal polnud veel jõudnud taevaisaks hakata – mitte maaema või Maarjaema ei jaga surnud lastele maasikaid ja õunu, vaid allilma isand.

Õunasöömine saab olla ka otse maagiline toiming: "Ennevanast on see moodiks olnud, et kui neiu teada tahtnud, missuguse mehe ta ükskord peab saama, siis leikand tema õuna andreksapäeva õhtul pooleks ja söönud poole ära ja poole pand patja alla, siis tulnud tema peigmees seda poolt süüa" (Haljala). Tuntuim õunasöömine toimus paradiisiaias.

Armupant, kosjakink

Maasika kui lihaliku armastuse sümboliga võrreldavalt on õun üleilmselt tuntud armupant ja kosjakink. Kui läti tütarlaps tahtis meeldima hakanud poissi endale saada ehk vastuarmastust võita, kandnud ta õuna kolm või üheksa päeva kaenla all ning söönud selle siis poisile sisse. Kolme kuldõuna abil võidab antiikkosilane raske kosjavõidujooksu: pillab õunu järgemööda maha, välejalgne neitsi kummardab neid üles võtma ja kaotab. Kuldse õuna eest lunastab Paris endale maailma ilusaima naise, päikselise Helena. Muinaspõhja päikesejumal Freyr saadab oma päikselisele väljavallitule 11 üleni kuldset õuna kosjapandiks. Eesti päikseline kosilane tuleb maale sõitma, il-

male ilu tegema ja naist võtma, kuld-hõbe-õunad käes. Kuldõunu pillub keldi päikesejumal Manannan. Kuldne õun on päikese-sümbol.

Mari mäe päält

Nii õunad kui maasikad on maajumala viljad. Maasikasõomisest mäe pealt saab läänemeresoomlaste müütiline ilmaneitsi käima peale. Maasikas peitub elujõudu: "Saad enne jaanipäeva maasikaid süüa, ei sure tol aastal ära" (Kanepi). Aga ettevaatust – ei tohi süüa esimest maasikat; tuleb silmas pidada, et jaanimaasikas näib olevat maajumala püha mari, mis varutud võimalik et neitsitele (taevaneitsi eeskujul). Jumal toob lapsed. Jaanimaasika maitsmise pühas müsteeriumis ei või osaleda ema, kel laps surnud.

Jaanipäev näib olevat taevajumalanna müütiline viljastumisaeg. See puudutab ka maist naist: "Jaanipäeval armastati ka abielluda, siis olevat olnud abieluõnn kõige kindlam". Kevadisel maarjapäeval (25.03.) peaks tulemus järelkult käes olema. Nii ongi. Maarjapäev on suvepoolaasta algus, tähistab valguse lõplikku võitu pimeduse üle. Päev hakkab pikinema.

Kalendritegija kimpus

Sobitades küttide-korilaste kalendrit maaviljelejate omaga, sattus omaaegne kalendritegija tõenäoliselt tõsisesse kimbatusse. See ilmneb ka kohalikus rahvakalendis: kord sünnib suur jumalanna maarjapäeval, 25. märtsil, siis aga paar kuud hiljem, ristineljapäeval. Tegemist peaks olema lihtsalt emakese looduse kahe vastandliku naisaspektiga, taeva ja maa võrdkujuga. Taevajumalataari iga-aastane taassünd tähistab valguse võitu pimeduse üle, maaema aga sünnib uuesti siis, kui kogu loodus tärkab taas.

Kui kiviaegne taevaneitsi usuti viljastuvat võimalik et jaanipäeval, siis põlluharijate maaema asutab oma püha kohust täitma rukkimaarjapäeval, kui tal jõuab kätte üsna viimane võimalus enne talvise surmaõo saabumist oma armuasjadega ühele poole saada.

Augustikuist maarjapäeva (15.08.) kutsutakse rukkiemapäevaks, siis olnud maa küps külvamiseks: "Vanarahvas ütlet: "Rümaarjapäeväs om rümaa küdse." Parim külviaeg on käes, maa on küps, ootel. Soomlased ütlevad otse välja, et *maa härkii*, *maa on kiimassa*. Mis tähendab, et maa on tiirane, indleb ja otsib pulli: müütilises

kontekstis kujutabki taevajumal endast päikesehärja, maaema kuulehma. Maa hiimutseb päikesehärjast küntud ja külvatud ning elustava vihmaga kastetud saada. Ka Zeus, päikesehärj seegi mees, külastas maa alla peidetud Danaed kuldvihmana.

Unimaasikakuu

Augustit nimetatakse meil ka mädakuuks (soomlastel 23.07.–23.08.). Rahvapärane seletus, et lämbes augustikuus läheb liha, kala ja lapse sörmehaavgi kergesti mädanema, on lihtsameelsete jaoks välja mõeldud. Sest mädanemine on elu ja surma ringkäigu lahutamatu koostisosa. Mädanedes annavad viljatare ja linnumuna alguse uuele elule, päevatera päikegi idaneb ja mädaneb. Soomlaste arvates olevatki idakaar sellepärast *ida*, et päike sealt tõustes *idaneb*. Õhtul looja minnes päike mädaneb ning hommikul ilmub uus: "*Einige meinen, wenn die Sonne unter gehe, so verfaule sie, und am anderen Morgen erscheine dann wieder eine andere,*" kirjutab akadeemik Wiedemann, 1876.

August, mädakuu

Mäda tähendab ka 'pehme' ja 'soe'; *mäda aeg* on pehme kuu aeg ja soojuste aastaaeg; *mäda naene* on Wiedemanni järgi viimaseid kuid rase naine. Mädakuu on rukkikuu, lõikus- ja külvikuu: *maa on küdse*, *maa on kiimassa*. Maa on küps, pehme, tiirane, valmis viljastumiseks – maa on mäda nagu lapseootel naine? Mädakuu on seega lihtsalt maaema viljastumisaeg, pakumaks võimalust taassündida kevadel uuele elule.

Maa magab talvel surmaund ja ärkab kevadel ristineljapäeval ehk taevaminemispühal. Vadjalased ütlevad ristineljapäeva olevat maa sünnipäeva, maa hingamise päeva (*maa-henkäüspäivä*). Oma sünnipäeval maa puhkab, maa on püha. Siis ei tohi mingit maatööd teha, künda, külvata ega kaevata, ei midagi üles katkuda ega maha panna, rohtu tallata, vastu maad lüüa ega mööda maad joostagi mitte.

Otsene jälg neist müütilistest kujutelmadest on kirja pandud meie kaugete keelesugulaste suust Volgamailt: kui 18. mail, s.o üheksa kuud pärast rukkiemapäeva on tamm juba täies lehes, öeldakse, et *zemplja prinjalasj za svoj rod*.

Tapja-maasikas?
Mürgimaasikas? Unimaasikas?

Maasikamotiive
Hieronymos Boschi
(1453–116) silme läbi.